

SELANİK

Serhat Öztürk

Serhat Öztürk

SELANİK

KIRKMERAK 18

Can Yayınları 2086

© 2012, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: MB Yayınevi, 2009

Can Yayınları'nda 1. basım: Haziran 2012

Bu kitabın 1. baskısı 2000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Faruk Duman

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak resmi: © Shutterstock ve özel koleksiyon

Kapak baskı: Azra Matbaası

İç baskı ve cilt: Türkmenler Matbaası

ISBN 978-975-07-1484-9

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.

Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

www.canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

SELANİK

Serhat Öztürk

Kordonun denizden eski görünümü.

M. İrgat'ın anısına

Güneş, oynuyorsun
benimle
Oysa bu bir dans değil
Neredeyse kan
Ya da vahşi bir orman;
Öyleyse –

SEFERMS

İçindekiler

Balkon.....	15
Liman	23
Beyaz Kule	35
Tsimiski 107	44
Aşağı Selanik.....	53
Kırlar Mahallesi.....	82
Kıyameti beklerken	95
Bataklıklar bölgesi Bara	102
“Selanik’teki Ev”.....	122
Ano Poli: Minyatür.....	132
Yukarı Selanik: İşçi sınıfı cennete gider!.....	144
Lazar göm kendini!	156
Her yol Roma’ya!	167
Teşekkür.....	181
Kaynakça.....	183
Filmler	185
Kronoloji.....	186

Balkon

El Greko Oteli'nin beşinci katındaki odamızın balkonundan, ip gibi uzayıp giden Egnatia Caddesi'ne bakıyordum. Mayıs'tı. Atina'dan bindiğimiz tren, son bölümü dağlar arasında geçen altı saatlik bir yolculuktan sonra bizi, Nuh nebiden kalma Selanik Garı'na bırakmıştı.

İnsan daha önce hiç gitmediği bir şehre ayak bastığında yepyeni bir işaretler dünyasının içine düşüyor. Bu işaretlerin anlamlarını sökmeye çalışırken aklımız kadar duyularımız da işin içine giriyor ister istemez. Tıpkı, biriyle ilk kez tanıştığımızda, somut nedenlerini tam olarak bilemesek de o kişiyle ilgili –doğru yanlış– bir intiba edinmemiz gibi, bir kentle ilk kez karşılaşmak da bizde kimi intibalar uyandırıyor. Benim Selanik'le ilgili ilk intibam, burasının bir balkonlar şehri olduğuydu. Daha gardan dışarıya adım attığımız andan itibaren, nereye kafamı çevirsem bakışım, ince uzun balkonlar tarafından kuşatılıyordu. Bu, otele kadar yaptığımız yaklaşık on dakikalık taksi yolculuğu sırasında da sürdü.

Bunda ne var, denebilir? Doğrusu o sırada ne olduğunu tam olarak ben de bilmiyordum ama bu balkonlarda bana tuhaf gelen bir şey olduğundan emindim.

Ancak otele gelip yerleştikten, ılık bir duş yaptıktan, akşam yemeğine çıkmak için Sibel'in işlerini bitirmesini

beklemeye başladıktan sonra, balkondan cadde boyunca gözükken diğer balkonlara bakarken tuhaflığın ne olduğunun ayırdına vardım. Bu şehirde balkonlar, ne bir türlü atılmaya kıyılamayan ıvır zıvırla ya da su tankıyla doluydu, ne kuzey ve Akdeniz balkonlarından alışık olduğumuz çiçek tarhlarını çağırıştırıyordu ne de geldiğimiz şehirde, İstanbul'da olduğunca varlık koyumları tehlike-deydi. Sadece boştular.

Yanıtlanması gereken soru da tek tek bütün o boşluklarda duruyordu. Şimdi o ilk ânı hatırlamaya çalıştığım da görüyorum ki, benim için Selanik üzerine düşünmek, balkon üzerine düşünmekle başlamış. Kısa süre sonra kendimi, kendime sorduğum, "Bir görme ve görülme mekânı olarak, balkonun miadı ne zaman doldu?" sorusuyla baş başa buldum.

Öyleyse biraz soluklanıp Manet'nin *Balkon* tablosuna yakından bakmama izin verin. Manet, adı geçen tabloyu yaptığında yıl 1869'du. Tabloda yeşil ahşap panjurları, yeşil demir korkuluklarıyla bir balkon resmedilmişti, ki bu genel hatlarıyla, benim Selanik'te gördüğüm balkonlara çok benziyordu.

Tablodaki balkonda ikisi kadın biri erkek, üç kişi vardı. En önde pufa oturmuş, kapalı yelpazesıyla genç kadın. Onun bir adım gerisinde ve solunda, ayakta, kucagında kapalı bir şemsiye tutan orta yaşlı bir başka kadın ve ikisinin de arkasında, evin loşluğuyla balkonun aydınlığı arasındaki eşiğe yerleşmiş, mağrur bir erkek. Üçü de bakımlı ve şıktı. İlk bakışta insan, onların halkı selamlamak için saray balkonuna çıkmış kraliyet mensupları ya da opera balkonundaki soylular olduğunu düşünüyordu. Oysa biraz daha dikkatli bakıldığında burasının, yeni palazlanmış bir burjuvanın balkonu olduğu anlaşılıyordu.

Manet, tıpkı Baudelaire'in *flâneur*'u işaret etmesi gibi, yeni zamanla ilgili bir şeyi işaret ediyordu bize:

Manet'nin *Balkon* tablosu.

“Varlık”ımız artık, ancak kitlede arzu nesnesi uyandıradığı oranda anlamlıydı.

Arkadaki oda loştu tabloda, orası hâlâ özel ve mahremdi ama bunun o güne dek bilinen mahremle alakası yoktu artık. Pandora'nın kutusu açılmış; cin, şişeden çıkmıştı. Bundan böyle bambaşka değerler egemen olacaktı dünyaya. Manet'nin *Balkon*'u, bizi görme ve görülmenin

modern anlamı üzerinde düşünmeye zorluyordu.

Balkon tablosundan 40 yıl sonra, Sigmund Freud bu yeni durumun ortaya çıkardığı insan doğası üzerinde çalışma düşünce “Schaulust” kavramına vardı. Freud’a göre insanda, hem merak ama hem de zevk içeren bir görme ve görülme arzusu vardı. Üstat çok sık rastlanan iki biçimini, aktif ve pasif olmak üzere ikiye ayırmış; aktif olanı voyeurizm (röntgencilik), pasif olanı da egzibisyonizm (teşhircilik) diye nitelendirmiş ve ikisini de sapıklık kategorisi içine almamıştı. Freud’a göre bunlar, insanın doğal halleriydi.

Bu doğal haller, XX. yüzyılda çiçek gibi açılıp rol çaldılar. Öyle ki 1960’a gelindiğinde, yani Manet’in tablosunu yapmasından bir asır kadar sonra, Michael Powell adlı İngiliz sinemacının *Peeping Tom* filmine bakarken buldu insanlar kendini. Powell’a göre varlık, kendini teşhir etmekle de huzur bulamıyordu artık; gerçeklik kazanabilmesi için mutlaka kamera tarafından kaydedilmesi gerekiyordu. Filmde, Peeping Tom’un kullandığı tripodun üç ayağından biri keskin bir silahtı, kamera da mitralyözünü andırıyordu.

Kameranın mitralyözünü andırdığı çağda, balkon da çoktan ömrünü tamamlamış olmalı. Şahsen, balkonlu bir gökdelen hatırlamıyorum.

Oysa Selanik, hâlâ bir balkonlar kenti ama boş balkonların...

Bir geçiş yeri burası. Otel balkonundan bakarken görüldüğü gibi iki ayrı kent, iki ayrı zaman var Selanik’te. Tamam kentin doğusuyla batısı da farklı ama o modern zamanlarda oluşan semtler için geçerli, paranın hareketiyle ilgili bir farklılık; oysa kuzey-güney aksında, Aşağı Selanik ile Yukarı Selanik arasında çok daha kadim bir ayrım var ve Avrupa kıtasında bu ayrımı bu kadar net görebileceğiniz tek yer belki de Selanik. Bunu söylerken salt kent-

sel dokuyu değil, o dokunun içinde yaşayan insanları da düşünüyorum. Böyle bakıldığında bugün bile kenti, Matrakçı'nın bir minyatürüne sığdırmayı deneyebilir insan.

Öte yandan, bunun böyle olması da normal; çünkü Selanik, –geviş getirir gibi yinelendiği üzere– imparatorluğun en Batı'ya dönük yüzü falan da olsa neredeyse beş yüz yıl boyunca Osmanlı egemenliğinde kaldı. Selanik'te balkonların ön plana çıkmaya başlaması için XIX. yüzyıl sonunu, hatta XX. yüzyıl başını beklemek gerekti – ki balkon belki de o sırada tarih sahnesinde çoktan yokuş aşağı gitmeye başlamıştı.

Düşünün ki Manet, *Balkon* tablosunu yaptığında, İmparatorluk'ta belediye ve ebniye (binalar) ile ilgili yasal düzenlemelere yeni el atılmıştı. Selanik'te önemli olayların –diyelim İkinci Meşrutiyet'in ilanının– balkonlarda yaşanmaya başlanmasına epeyce zaman vardı.

Tarihçi Meropi Anastasiadou, Osmanlı dönemi Selanik tarihi üzerine yazdığı kitabında, “İslam hukukunda bir ev inşa etmek için küçük bir arsa yetiyordu ve eğer mülk sahipleri daha sonra balkon ya da ‘hayat’ ilave etmek ihtiyacı duyarlarsa, kamusal yola ayrılmış mekâna taşmakta tereddüt etmezlerdi,” diyor.

Evet ama “hayat” a balkon demek, ne kadar doğru? Semavi Eyice bir yazısında, “hayat”ın modern anlamda balkon sayılamayacağını, onun tıpkı çarşafı bir kadın gibi, nasıl sıkı sıkı örtündüğünü, pek güzel anlatır. O zamanlar Osmanlı kentleri için balkon, Direktör Ali Bey'in XIX. yüzyıl sonunda yayımlanan *Lehçet'ül Hakayık*'ın da söylediği gibi “âşık tüneği” olmaktan öteye gitmiyordu. (Meraklısı, Cumhuriyet balkonuna giriş için Sezai Karakoç'a bakabilir.)

Otelin balkonunda, tırabzana yaslanmış, tıpkı bir

çekirge gibi oradan oraya sıçrayarak düşünür ve giderek sabırsızlanırken bir yandan da Egnatia Caddesi üzerindeki, 1925 yılından sonra yapılmış Napoliten binaları seyrediyordum. Manet'nin tablosundaki tertemiz, her köşesi işlenmiş, inci gibi balkon, burada yerini boyasız, bakımsız, kimsesiz ikizlerine bırakmıştı. Öyle ki, çoğu otel olan bu binalarda, Selanik'in "Avrupa Kültür Başkenti" ilan edilmesi dolayısıyla yapılan restorasyon çalışmalarında bile anlaşılan balkonlar, sadece klimaların dış üniteleri takılacağı zaman hatırlanmıştı.

Gece, daha sonra adının Bara olduğunu öğreneceğimiz Selanik'in namlı batakhaneler semtinde kaybolup neden sonra kapağı, merkezdeki bir meyhaneye attığımızda ve nihayet huzur bulduğumuz otel odasına kavuştuğumuzda, yatağa uzanmış ılık Jack Daniels'tan yudumlayıp kentin seslerini dinlerken "Selanik: Makedonya'nın Balkonu" gibi bir başlık belirdi zihnimde. Okuduğum kitaplardan birinde mi vardı bu, yoksa balkon da balkon diye kafamı ütüleye ütüleye sonunda ben mi uydurdum, bilemedim. Ama düşündükçe beylik bir şey gibi geldi ve tadım kaçtı. Yeni bir kentle karşılaşma, içinde kaybolma, bir anlama kafayı takma, içki, heyecan, yorgunluk, derken giderek sayıklamaya başlıyor insan ve sabah kalktığında hatırlamayacağı bir sürü şey, sanki kuyruklu yıldızmış gibi akıp gidiyor ardı adına. Neyse ki uyku var; biraz soluklanıyor insan.

Sabah kalkıp kahvaltıya indiğimizde, açık büfenin önünde bekleyen orta yaşlı, takım elbiseli, iş gezisindeki taşralı tüccarlarla yüzleri sabah ışığıyla başkalaşmış kadınlar kuyruğunda uzayıp giden suskunluklar içinde beklerken musallat fikir gelip beni buldu ve ani bir kararlar, öncelikle şehre bir tepeden bakmayı önerdim.

Düşünüyorum da, belki de bir balkondan demem daha doğru olurmuş.

Kahvaltıdan sonra yokuş yukarı vurup sur dibinden kaleye doğru tırmandık. Zorlu bir etap ama yorulduğumuza değdi. Sonunda turistik çay bahçesinin de biraz ilerisinde bir bank bulup kentin bütününe, Termaikos Körfezi'ne, Olimpos Dağı'na, Karabournaki'ye baktık ve zamanın ağırlığından kurtulduğumuz duygusuna kapıldık.

Bir vakanüvis olsa, Büyük İskender'in kızkardeşiyle evlenen Kral Kassandros'un, MÖ III. yüzyılda tam da bu noktada durarak körfeze baktığını ve maiyetindekilere, buraya karısının adıyla bir şehir kurulmasını buyurduğunu anlatırdı ballandıra ballandıra. Gerçekten de şehre adını veren Kassandros'un karısı Thessaloniki idi, ama o, adına kurulan kenti hiç görmemişti. Kent onun ölümünden sonra, Makedonya'da ortaya çıkan taht kavgası sırasında kurulmuştu.

Bankta oturmuş daha önce gravürlerde, kartpostalarda, fotoğraflarda gördüğümüz ölümsüz kente bakıyoruz. Özellikle kimi renkli ya da sonradan renklendirilmiş eski kartpostallarda görülen tuhaf renkler de orada bu sabah: uçuk gri bir gökyüzünün altında su yeşili körfez, göz alabildiğine uzanan kırmızı çatılar ve açıkta demirlemiş irili ufaklı gemi gövdelerinin pastel renkleri.

Dalıp gitmişken yokuşu tırmanan bir kamyonun homurtusunu duyuyoruz. Dikkatimizin bütünüyle dağılması ise kamyonun homurtusuyla birlikte, içinde her tür ıvır zıvırın satıldığı pimapen kulübeden dışarıya fırlayan katanayı andıran teyzenin gürültüsüyle oluyor. Kamyon kulübeyi geçtikten biraz sonra, yokuşun daha müsait bir noktasında duruyor, motoru çalışır halde bırakan şoför aşağı atlıyor. Bu arada kadın telaş içinde ve cüssesinden beklenmeyecek bir cevallikle şoföre doğru seyirtiyor:

"Kalaysiki, kalaysiki!"

Kamyon şoförü adam sen de gibisinden bir el hareketiyle yanıtıyor kadını:

Selanik Körfezi'nin tepeden görünüşü.

“Ebenisiki!”

Acaba gerçekte ne diyorlardı? O an bu sorunun cevabını düşünmekten ziyade, dilin fonetiğinin yarattığı bu benzerliğe gülerek gülmekten katıla katıla yokuş aşağı yuvarlandık.

Hoş bulduk!

SELANİK

Kadim kentler vardır: Roma, İstanbul, Paris gibi, dünya ahalisinin bin-yıllardır bildiği... Bazıları da gölgede kalır, yaşananlar çok yoğun olsa da pek az bilinir. Büyük İskender'in kızkardeşinin adını taşıyan Selanik, 2500 yıllık Akdeniz limanı. Osmanlı'nın Batı'ya açılan penceresi, Mustafa Kemal'in doğduğu yer... Roma'nın büyük yollarından biri olan Via Egnatia'nın güzergâhındaydı Selanik; Normanlar, Franklar, Osmanlılar geldi geçti oradan. Sonra bir Yunan kenti oldu ama aslında yüzyıllardır Yahudi'ydi.

Sebataycılar, Vamvarakis, Rosa Eskinazi, Beyaz Kule, balkonlar, Pierre Loti, sülük satıcıları, Naziler, işbirlikçiler, kenti yapan ve yaptıranlar, Zuhaf askerleri, kıyameti bekleyenler, Lazar, yurtsuz bırakılmışlar, Bara bataklığının adsız fahişeleri... Her yönüyle Selanik...

ISBN 978-975-07-1484-9

9 789750 714849